

Mitt liv som Tema-bibliotekarie

Christina Brage

I augusti 1984 flyttade jag ned till Temainstitutionen förlagd till den gamla linnefabriken på Platensgatan 26 där tidigare humanistiska biblioteket hade huserat. Innan dess var jag föreståndare för det ekonomiska biblioteket (KA), numera i salig åminnelse, och före det ansvarig för fjärrlån. Vid den tiden var Tema Teknik och social förändring (Tema T) samt Tema Vatten i natur och samhälle (Tema V), Tema Kommunikation (Tema K) och Tema Hälsa (Tema H) redan etablerade, vilka kom att följas av Tema Barn (Tema B). År 1987 gick flytten upp till Campus Valla och där kom ytterligare två teman att etableras: Tema Genus och Tema Mat (Tema M). På senare år har ytterligare två teman tillkommit: Tema Etnicitet med placering i Norrköping samt Tema Kulturarv och kulturproduktion med delad placering i Linköping och Norrköping. Av olika anledningar har Tema H och Tema M upphört.

Under åren som passerat har jag varit bibliotekarie för nästan samtliga teman i olika omgångar. Som Tema-bibliotekarie har jag haft möjligheten att på nära håll följa forskningens eller rättare sagt forskares vedermödor och glädjeämnen. Tvärvetenskap är och har alltid varit ett centralt begrepp och kännetecken för institutionen ända sedan dess start i början på 80-talet. De ämnesområden som fanns företrädda inom de teman jag jobbat med var allt ifrån ren naturvetenskap till humaniora. Detta innebar naturligtvis att någon ämnesexpert kunde jag inte vara. Mitt sista uppdrag var att fungera som bibliotekarie för Tema Vatten i natur och samhälle, som numer bytt namn till Tema Miljöförändring.

Ett annorlunda sätt att organisera forskning

Vad var det då som var speciellt med den organisation jag verkade mot? De krav som ställdes på ett tema var att:

- Det skulle ge utrymme för samhällsrelevant forskning
- Forskningen inom temat skulle ha inomvetenskaplig betydelse
- Verksamheten inom temat borde kunna bli relativt långsiktig
- Forskningskontakt för grundläggande utbildning skulle vara möjlig
- Forskarutbildning skulle kunna ges inom temat

Istället för att ha en disciplinorienterad fakultetsnämnd inrättades ett temaråd. Detta råd skulle bestå av en företrädare för den grundläggande utbildningen och i övrigt av tre lika stora delar temaforskare, forskare utanför universitetet och externa ledamöter. Anledningen till denna fördelning var att man var angelägen om en god intern och extern förankring samt en hög förändringsberedskap. Temarådet svarade för vissa övergripande frågor såsom anslagsframställningar och rambudgetar. Därutöver hade man i uppgift att fatta beslut om tillsättning av sakkunniga, fakultetsopponenter och betygs-

nämnder samt fördela utbildningsbidrag för doktorander. För det löpande arbetet ansvarade en forskningsledare, en avdelningsdirektör samt en förste byråsekreterare.

Ytterst ansvariga för institutionen var en styrelse och en prefekt. Styrelsen var vald av olika korporationer och prefekten var utsedd för en tid av tre år efter förslag från institutionen. Prefekten hade till sin hjälp en proprefekt som ersatte den förre vid eventuellt förfall. För varje Tema fanns en ansvarig lärare och en temanämnd som i princip var ett rådgivande organ för den ansvarige läraren.

Temainstitutionens forskarutbildning var i huvudsak organiserad enligt de principer som utmärker så kallade forskarskolor. Doktorander med varierande bakgrund deltog i ett antal gemensamma kurser och seminarier samtidigt som de genom sina olika avhandlingsarbeten och i samverkan med handledare och projektkollegor utvecklade en mer specialiserad kompetens. En viktig princip var att endast anta så många doktorander som kunde ges god handledning, utbildningsbidrag eller lön samt tilldelad arbetsplats med för forskningsuppgiften adekvat utrustning.

Tema kom att stå för ett annorlunda sätt att organisera forskning och har utgjort ett komplement till traditionell ämnesbaserad forskning. Möjlighet till nytänkande i mötet mellan de traditionella disciplinerna utnyttjades i breda tvärvetenskapliga problemområden.

Tema-bibliotekariens roll i forskningsprocessen

I Betänkande av Forskningsorganisatoriska gruppen (FOG) från 1976 konstateras:

- En temaorienterad forskning kommer att ställa stora krav på service från universitetsbiblioteket.
- Ett system med särskilda Tema-bibliotekarier bör prövas.
- Forskare ställer idag krav på en aktiv service från biblioteket, främst som ett resultat av informationsmassans snabba tillväxt.
- Då en ny forskningsorganisation ska byggas upp, är det angeläget att från början kartlägga bibliotekets möjligheter att aktivt medverka i och ge förutsättningar för forskningen.
- Det kan dessutom diskuteras om en temaorienterad forskning ställer andra krav på biblioteksservice än en disciplinorienterad. ... En Tema-bibliotekarie bör arbeta tillsammans med forskarna inom Temainstitutionens ram och om möjligt delta aktivt i forskningsarbetet, i diskussioner om problemval och problemformulering. Utöver ren litteraturbevakning bör en Tema-bibliotekarie kunna svara för en del av temats externa kontakter, samt ansvara för Temainstitutionens undervisning i biblioteksanvändning och informationssökning. En angelägen uppgift för en Tema-bibliotekarie är att organisera mindre system för Information Retrieval (IR-system), till exempel datorbaserade ämneskataloger. ...
- En Tema-bibliotekarie bör vara anställd av universitetsbiblioteket, men arbeta vid institutionen. (FOG, 1976, p. 142).

I stort sett kom verksamheten att bli sådan som den skisserades i utredningen.

Bara som en liten utvikning kan nämnas att Ingemar Gunnarsson i *Universitetsläraren* nr 14, 2010 skriver om en undersökning som visat att forskare är positiva till

ett närmande mellan universitetsbibliotek och forskarvärlden. En möjlighet, menar Gunnarsson vidare, är att bilda så kallade projektallianser, en idé från Universitetsbiblioteket i Växjö. Tanken är att bibliotekarierna från början ska ingå i forskningsprojekt för att säkra tillgången på korrekt information. En idé från Växjö 34 år efter Tema-bibliotekarietanken!

Redan vid planeringen av denna institution fanns alltså biblioteket med som en central resurs. Med andra ord skulle vi kunna tala om en funktion som inbäddad bibliotekarie där man integreras i andra arbetslag än bibliotekets egna. Det handlade om att synas i forskningssammanhang samt att skapa relationer med forskare och forskningsgrupper. För min del handlade det om att delta i forskningsseminarier och olika personalmöten. Exempelvis har jag varit opponent vid 60-procentseminarier, en av de milstolpar doktoranderna genomgår i sin utbildning.

Tanken från början var att samtliga Teman skulle ha en egen bibliotekarie som förutom rena bibliotekarieuppgifter också skulle kunna bedriva egen forskning, men fullt så bra blev nu inte verkligheten. Bibliotekets roll i verksamheten gjordes det dock inga avkall på. När nya forskningsprojekt skulle dras igång fanns jag ofta med på ett väldigt tidigt stadium. Mitt bidrag handlade då om att sondera terrängen litteraturmässigt för att undvika att hjulet uppfanns på nytt eller kontrollera att projektet över huvud taget gick att beforska. Att komma in så tidigt i ett projekt var naturligtvis oerhört inspirerande och positivt. Jag kände att jag var en del i det stora maskineriet och, utan att vilja att låta alltför skrytsam, en viktig kugge. Sedan följde jag projektet, till och från, under dess livstid fram till vad det sedan månne bliva: en avhandling, en artikel eller rapport. Tack vare att jag hade så mycket bakgrundsinformation om projekten innebar det att jag kunde bevaka och köpa in relevant litteratur på området tämligen bekymmersfritt.

När det gäller den egna forskningen, har jag haft förmånen att få vara med i ett par olika projekt, till exempel det om Göta Kanal, vilket resulterat i ett antal egenproducerade skrifter, radio- och TV-program. Det har varit oerhört nyttigt och lärorikt för mig att få vara med under hela projektet alltifrån att söka pengar till att genomföra själva forskningsuppgiften. Göta Kanal-projektet var ett samarbetsprojekt mellan Tema T och Tema V samt Kulturvetarlinjen och Institutionen för samhällsvetenskap. Det som skiljde projektet från "vanliga" forskningsprojekt var en öppnare attityd mot tänkta avnämare, inte minst turisterna. Kanalbolaget och de institutioner och myndigheter som hade med kanalen att göra skulle tänkas kunna dra nytta av forskningsresultaten. Projektet kom senare att ingå i ett EU-finansierat större projekt kallat *Living Waterways* och som innebar att jag fick möjlighet att delta i olika konferenser men också tjänstledigt för att kunna producera en bibliografi (numera online). Utöver detta fick jag förmånen att vistas i Storbritannien under tre veckor för att bland annat besöka nationalbiblioteken i Skottland och Wales.

Jag har haft min arbetsplats på institutionen, vilket underlättat de dagliga kontakterna med forskarna och doktoranderna. Detta innebar att jag fanns tillgänglig på ett naturligt sätt, jag var en del av institutionen även om jag lönemässigt och organisato-

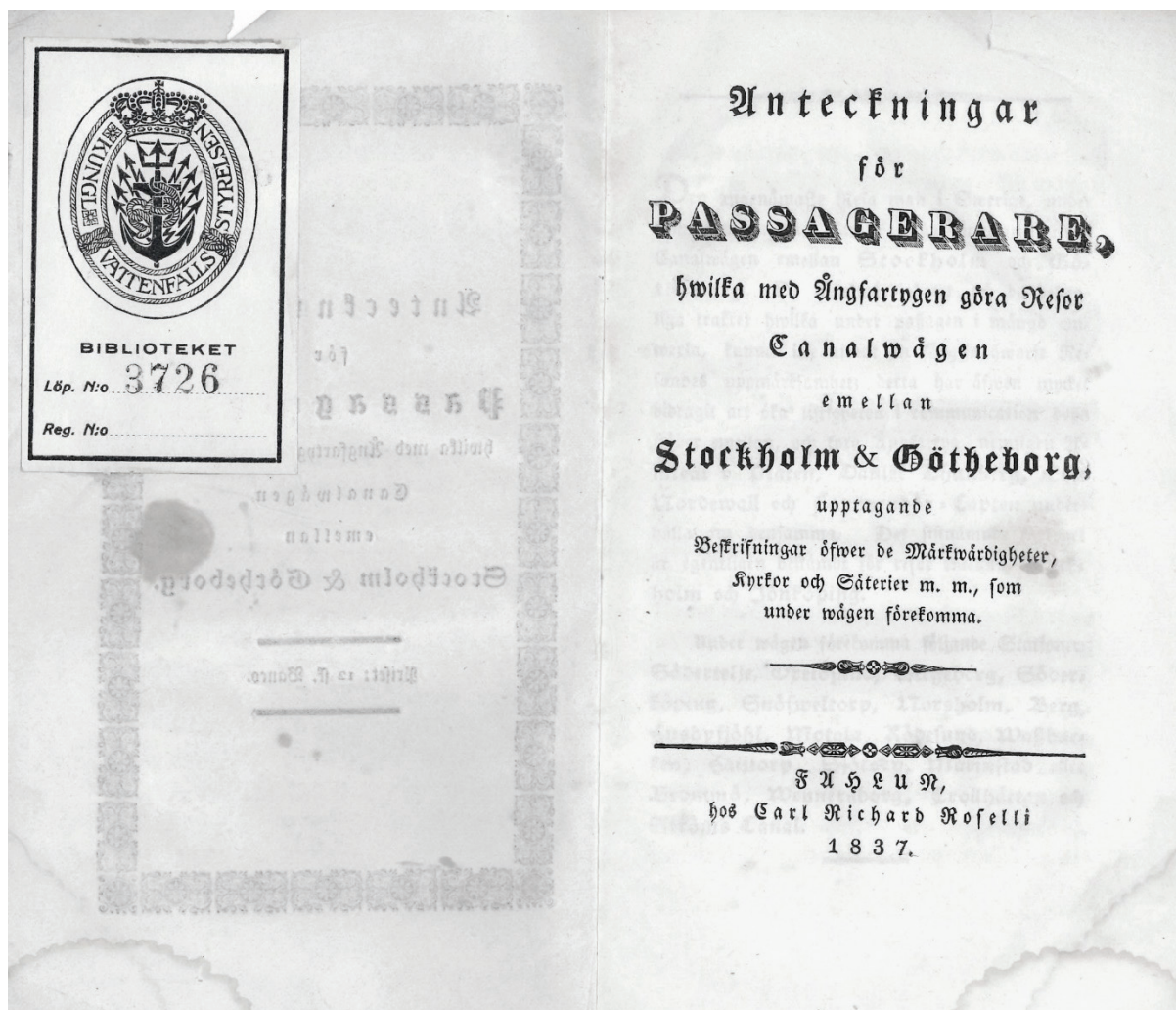

Bild 33 En av många skrifter som förtecknades i Göta kanal-bibliografien: Anteckningar för passagerare, hvilka med ångfartygen göra resor canalvägen emellan Stockholm och Göteborg (1837).

riskt tillhörde biblioteksorganisationen. Fördelen med en sådan befattning är att man står i direkt kontakt med forskarnas verklighet.

De olika Temana brukade ha regelmässiga planeringsdagar av verksamheten och då brukade jag få möjlighet att vara med. Oerhört betydelsefullt! Jag fick på detta sätt inte bara veta vad som skulle ske i den närmast förestående framtiden utan även de långsiktiga planerna.

Tema-bibliotekariens arbetsuppgifter

Om jag nu skulle försöka ge en beskrivning av mina huvudsakliga arbetsuppgifter så kan vi börja med att jag fick göra omfattande litteratursökningar, framför allt för doktorandernas räkning men även för etablerade forskare, inte minst i tider när det var dags att söka finansiering. När det gällde doktoranderna så gjorde jag sökningar under hela tiden avhandlingsarbetet pågick och fungerade som ett filter i detta sammanhang. Den viktigaste sökningen jag gjorde var nog den i slutfasen av avhandlingsarbetet då en sista kontroll gjordes så att man inte missat något väsentligt. Visst uppmanade jag dem att söka själva, och så skedde ofta, men när det blev knepigt brukade jag få ta över.

I internets barndom fanns en rad problem i samband med informationssökning, i synnerhet att ringa in forskningen inom ett bestämt ämnesområde. Här fick jag ofta komma in och ibland behövde jag ta fram pekpinnen och visa på alternativa möjligheter, det vill säga de etablerade bibliografiska databaserna, vilket borde vara en självklarhet alla redan från början.

Jag fungerade också många gånger som ett bollplank och det visade sig att det inte var så dumt att ta hjälp av lekmannen. Inte alltför sällan bidrog detta till att problemformuleringen blev tydligare för doktoranden själv genom att jag kunde ställa frågor på ett sätt som pekade på olika perspektiv och därmed bidrog till att mejsla ut problemet. Det är förmodligen främst i inledningen av sin forskarkarriär som doktoranden har störst hjälpbehov, då man ofta har ett svävande fokus och endast vaga sökbegrepp att bidra med. Detta innebar en utmaning för mig. Det handlade då om att på bästa sätt ta hand om den "ofokuserade begreppsförvirrade doktoranden".

Jag hade även mycket undervisning på min lott både i organiserade och i oorganiserade former. Det senare innebar att jag bara undervisade en person i taget. Dagligen informerades jag om nya sökmöjligheter och verktyg samt hjälpte till att utveckla sökstrategier. Forskarutbildningen tog för givet att doktoranden behärskade sök teknik och verktyg men så var det nog inte alltid. Den stora skillnaden som inträffat när det gäller informationssökning under åren är att man förr letade litteratur medan man idag behöver sälla.

En av många saker som vi på Tema var tidiga med var att ha undervisning om hur man undviker att plagiera. Anledningen var att vi upptäckte att våra internationella magisterstuderande hade problem med detta och att de inte förstod hur det svenska akademiska systemet fungerade. Jag höll därför undervisning i hur man citerar och refererar på ett hederligt sätt. Vid dessa tillfällen fanns även ansvarig lärare på plats för att understryka vikten av vad som sades. Utöver detta fick studenterna skriva på en överenskommelse i två uppsättningar där de intygade att de förstätt vad som sagts och vilka konsekvenserna var om de inte hörsammade detta. Ett exemplar av överenskommelsen behöll studenten, det andra behöll institutionen.

Vi, ansvarig lärare och bibliotekarie, prövade också olika vägar att undervisa doktorander. Exempelvis hade vi en uppgift som examinerades gemensamt av oss där doktoranderna skulle skriva en forskningsansökning. Detta innebar att doktoranderna behövde ringa in ett problemområde och söka litteratur runt detta för att sedan formulera sin ansökan. Jag hade också en mycket omfattande kurs för doktorander om akademiskt skrivande på engelska. Kursen bestod bland annat av följande inslag: *choosing a topic, language, academic tone and style, grammar, transition markers, subjective comparison, linking ideas together, modes of arrangements, interrogating sources* och *understanding and avoiding plagiarism*.

Jag fungerade också som nyhetsbevakare på olika nivåer och försåg forskargrupperna med information i form av artiklar, webbsidor eller annat, som jag av en eller annan anledning funnit. Jag fick också möjligheten att få vara med när den nya delen av universitetet planerades, den som var förlagd till Norrköping. Där var jag med som resurs inför planeringen av själva utbildningens innehåll.

*Bild 34 Christina Brage vid Nordiska Vetenskapliga Bibliotekarieförbundets medlemsmöte i Linköping 1990.
Foto: okänd.*

Förutom rena bibliotekarieuppgifter har jag haft en hel del hedersuppdrag under åren av en mer festlig art, till exempel att fungera som toastmaster vid ett antal disputationer och som lagledare för TIF, Temas idrottsförening, som också under några år drev caféet i Temahuset där jag var kassör. Jag har även ingått i grundutbildningsnämnden och andra planeringsorgan vid Tema, det vill säga arbetsuppgifter utanför det rent "bibliotekariska". Erfarenheter av att jobba som Tema-bibliotekarie har under åren rönt ett visst intresse i Sverige, vilket inneburit att jag har varit inbjuden till olika evenemang, bland annat Nordisk sommarskola, Forskarkonferens vid BHS samt en hel del uppdrag från biblioteksföreningar.

En Tema-bibliotekaries dagbok

Vid en utvärdering av bibliotekets verksamhet 1998 ombads vi skriva ned vad

vi gjorde under tre dagar och här följer min sammanställning från en av dessa dagar:

- J. ringde och pratade om avhandlingen. Han mailar den till mig.
- Organisationskommittén för Temas 20-årsjubileum kontaktade mig och ville ha hjälp. Inbjudningarna ska ut till personer som varit anställda på Tema under åren. Tack vare att jag varit så länge på Tema har jag en tämligen god personkänedom.
- A. kom in och ville ha hjälp med en formulering till ett utskick.
- Kollade mailen.
- B. kom in och diskuterade utfallet av sökningen på Atatürkdammen som jag hade blivit ombedd att göra. Det var många aspekter som skulle belysas, sociala, ekonomiska, politiska samt rent tekniska. Fick gå in i många olika databaser. Hon var mycket nöjd.
- Gjorde några fjärrlånebeställningar.
- Kaffe som smakade vedervärdigt.
- Pratade med några personer om informationsförmedling, om Tema i allmänhet samt om doktorandantagningen m.m.
- Påbörjade en sökning om skolor, elitism och vardagsliv utifrån ett etnografiskt perspektiv. Fick avbryta.
- Några av de nyantagna doktoranderna på Tema V kom in och ville ha repetition av hur man söker i databaserna.
- A. på EU-enheten ringde och pratade om publicering av Göta Kanal-material.
- Ringde en kontakt på IDA angående Göta Kanal.

- G. (LiU-nytt) ringde om Göta Kanal
- Äntligen lunch.
- Demonstrerade några elektroniska tidskrifter för några av lärarna på Tema V.
- Diskuterade resultatet av en tidigare gjord sökning med en doktorand på Tema B.
- C. E. ringde och pratade om utvärderingen av Tema T, vilket innebar att jag behövde göra en ny citeringsanalys.
- Tittade över "noterna" i J:s avhandling, såg ganska bra ut, lite justeringar.
- Diskuterade strategin för en "jättesökning" åt SGI.
- Köpte in några böcker.
- Kaffe.
- Pratade med prefekten om Temas dystra ekonomiska läge.
- Pratade med U. om ett vattenärendet.
- Planerade tillsammans med U. T. en ny sökning och hon berättade var hon befann sig i skrivandet.
- A. L. kom in och ville ha hjälp i en språkfråga.
- A. S. ringde och ville ha hjälp med en sökning om gentekniken i det offentliga samtalet.
- Hann inte öppna posten idag heller.
- Träffade C. och berättade om en bok jag beställt som jag tror skulle passa henne.

Utöver detta var det minst 10–15 personer som varje dag stack in huvudet, ibland för att bara säga hej men också för att ge snabbinfo av något slag. Även om dessa dagboksanteckningar har några år på nacken så är de ändå mycket representativa för hur arbetet som Tema-bibliotekarie sett ut.

Framgångsfaktorer för forskarstöd

Det som varit en framgångsfaktor bland många för temabibliotekarieverksamheten är insikten att forskarstöd till stor del handlar om relationsskapande mellan bibliotekarierna och forskare. Sådana relationer ger värdefull kunskap för biblioteket om såväl forskningsområde, informations- och kommunikationskanaler som vilka behov forskare har i olika perioder. Närheten mellan forskare och bibliotekarie skapar dessutom en mer långsiktig förståelse för ett forskningsområde, vilket kan ge bibliotekarien en möjlighet att arbeta proaktivt i sitt forskarstöd. Närheten ger också forskarna en möjlighet att få ett strategiskt, individuellt anpassat stöd vid rätt tid och i rätt format. Just det proaktiva omnämns ofta i litteraturen, det vill säga att förutse framtida behov och agera så att behoven kan tillfredsställas när de väl uppstår. Men även "reactive services" behövs, vilket handlar om att man reagerar på direkta behov genom att visa att man är tillgänglig och villig att hjälpa till. Det handlar om, tror jag, att utveckla stödformer till forskarna på platser utanför bibliotekets lokaler och erbjuda fler tjänster i forskarnas direkta närhet. Vidare att möjliggöra informations- och undervisningstillfällen för forskare, lärare och doktorander, där formerna anpassas till målgruppen. Forskningsstödet måste nå forskarna där de är och när de behöver det för att vara relevant för dem. Men det behövs också att bibliotekets personal får möjlighet att bättre möta forskarens behov och vardag genom olika former av kompetensutveckling, kompetensutväxling och genom att uppmuntra till deltagande i forskningsverksamhet.

En aspekt som inte så ofta sätts under luppen är att kontakten med biblioteket ofta är personavhängig. Tröskeln in till biblioteket eller bibliotekarien verkar bli högre ju länge bort från det fysiska rummet eller en faktisk person som forskaren kommer. I en studie för några år sedan från Lund påpekade forskarna vikten av att ha en bibliotekarie som jobbar specifikt med forskarfrågor och att denna någon sitter geografiskt nära och är känd för forskarna. Som särskilt viktigt betonades det personliga mötet och det dagliga samtalet. Det finns ett stort värde i att skapa en dialog med forskaren och att som bibliotekarie själv orientera sig i kunskapsproduktionens strukturer inom användarens område. I det här sammanhanget skulle man kunna kalla bibliotekarier för informationssökningsexperter, men en sådan expertis behöver enligt Sundin (2005) kunskaper om strukturen hos de ämnesområden inom vilka informationen söks och om användarnas förutsättningar för produktion och användning av kunskap. Att genom egeninitierad informationssökning hålla sig uppdaterad med biblioteksrelaterad forskning är angeläget för vår yrkespraktik. På så vis kan praktiken ämnesförankras och akademins spelregler relateras till yrkesutövningen. Detta kallar Sundin (2005) för ett kommunikativt förhållningssätt som betonar en förståelse som delvis kan uppnås genom att ta del av forskning och delvis genom en direkt dialog med forskaren, vilket jag tror att jag som Tema-bibliotekarie gjort utan att ha satt ord på det.